

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ГЕНЕЗА КОРУПЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

THE GENESIS OF CORRUPTION AND THE PROBLEMS OF FORMING PUBLIC ANTI-CORRUPTION POLICY IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування корупції як невід'ємного чинника соціально-економічних процесів. Авторами обґрунтовано положення, що на початку XXI ст. корупція стала однією з найактуальніших соціально-економічних проблем цивілізаційного розвитку, вона знаходиться в центрі уваги ООН, ЄС, ОБСЄ. Стійкість функціонування корупційних схем полягає в тому, що корупційне середовище володіє високою здатністю до самоорганізації та стійкого самозбереження. Для України корупція в умовах війни з російським агресором стає однією з найбільш небезпечних загроз на шляху подальшого розвитку самостійної незалежної держави, гальмом соціального та економічного прогресу. Великі масштаби корупції, посилюють соціальну напруженість у суспільстві, сприяють зростанню недовіри до державної влади. Не дивлячись на те, що корупція, як об'єкт наукових досліджень появилась другій половині XX ст., її корені сягають часів зародження процесів соціалізації людини і вона існує вже не одне тисячоліття. Досліджуючи генезу корупції отримано висновок, що корупція не може розглядатися як чужорідний соціальний елемент, вона є невід'ємною складовою будь-якої соціально-економічної системи, це реальний чинник суспільного розвитку. Встановлено, що корупція має доволі давні традиції і на українських землях, але вона не є частиною української ментальності або національною традицією. Вважається що це штучно створені умови життя для кількох поколінь українців, з негативним впливом на усі сфери людської діяльності та визнанням корупційної поведінки як правильної. У висновках наголошується на тому, що протидія корупції на державному рівні є першочерговою задачею, яка не може бути успішно вирішена одноразовими, короточасними актами. Як свідчить історична практика, ця діяльність повинна носити системний, широкомасштабний і багаторівневий характер, опиратися на глибоке вивчення соціальних законів розвитку суспільства, наукове осмислення глибинних процесів, які лежать в основах появи корупції. Все це в комплексі повинно стати фундаментальною основою публічної політики щодо зниження рівня корупції.

Ключові слова: корупція, держава, публічне управління, політика, антикорупційна політика.

The article is dedicated to the study of the peculiarities of corruption functioning as an integral factor in socio-economic processes. The authors substantiate the position that, at the beginning of the 21st century, corruption has become one of the most pressing socio-economic problems of civilizational development, drawing the attention of the UN, EU, and OSCE. The persistence of corruption schemes lies in the fact that the corrupt environment possesses a high capacity for self-organization and sustainable self-preservation.

For Ukraine, corruption amid the war with the Russian aggressor represents one of the most dangerous threats to the further development of an independent sovereign state, serving as an obstacle to social and economic progress. The large-scale prevalence of corruption exacerbates social tensions in society and contributes to growing distrust in public authorities. Despite the fact that corruption as an object of scientific research emerged in the second half of the 20th century, its roots reach back to the origins of human socialization processes and have existed for millennia.

Research into the genesis of corruption has led to the conclusion that corruption cannot be regarded as a foreign social element; it is an integral component of any socio-economic system and a real factor in societal development. It has been established that corruption has longstanding traditions in Ukrainian territories; however, it is not part of Ukrainian mentality or national tradition. It is considered to be an artificially created living condition for several generations of Ukrainians, negatively influencing all spheres of human activity and legitimizing corrupt behavior as acceptable.

The conclusions of the study emphasize that countering corruption at the state level is a primary task that cannot be effectively addressed through isolated, short-term actions. As historical practice demonstrates, this activity must be systemic, large-scale, and multi-tiered, grounded in an in-depth study of the social laws of societal development and the scientific understanding of the fundamental processes underlying the emergence of corruption. All these elements combined should form the fundamental basis of public policy aimed at reducing the level of corruption.

Key words: corruption, state, public administration, policy, anti-corruption policy.

УДК 328.185+32:351.862.4–027.236
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.43.1>

Загорський В.С.

д. екон. наук, професор, чл.-кор.
Національної академії наук України
ректор
Національний лісотехнічний
університет України

Борщук Т.Є.

аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Національний лісотехнічний
університет України

Постановка проблеми у загальному вигляді. У другій половині XX і на початку XXI ст. корупція стала однією з найактуальніших соці-

ально-економічних проблем цивілізаційного розвитку. Генеральний секретар ООН, аналізуючи роль корупції в сучасних соціально-

економічних процесах зауважує, що корупція існує у всіх країнах – багатих і бідних, на півночі і на півдні: "Вона є посяганням на цінності та ідеали ООН. Корупція позбавляє людей шкіл, лікарень, відлякує інвесторів і веде до розбазарювання природних ресурсів. Вона підриває верховенство права й сприяє вчиненню інших злочинів. За даними ООН на початку XXI ст. через корупцію в світова економіка щороку втрачає 2,6 трлн доларів, щорічний обсяг хабарів в світовому масштабі становить один трильйон доларів. Ці цифри засвідчують те, що проблема подолання корупції на початку XXI ст. стала надзвичайно актуальною для цивілізаційного розвитку в цілому. Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів соціально-економічного розвитку всіх країн. Над вирішенням проблем корупції працюють такі поважні міжнародні організації, як ООН, ЄС, ОБСЄ тощо [1].

Вже впродовж тривалого часу Україна має репутацію дуже корумпованої держави, що в умовах війни стає однією з найбільш небезпечних загроз на шляху подальшого розвитку незалежності й соціального та економічного прогресу. Вона спричиняє значні економічні та екологічні збитки, посилює соціальну напруженість у суспільстві, сприяє зростанню недовіри до державної влади. В цілому, корупція є стримуючим чинником формування ефективної національної соціально-економічної системи, потужною перепорою модернізації політичного, економічного та соціального життя держави. Згідно з результатами дослідження організації "Transparency International" у 2017 році за індексом сприйняття корупції Україна посіла 130 місце серед 180 країн світу і, незважаючи на вжиття широко задекларованих антикорупційних заходів, спромоглася піднятися у 2018 році лише на 120 позицію, у 2021 році – 122-е місце серед 180 країн (друге місце за корумпованістю в Європі), 104 місце між 180 країн у 2023 році. Можна не сумніватись, що високий рівень корумпованості був в певній мірі стимулятором для агресора на початок війни з Україною.

Голова правління громадської організації «Антикорупційний штаб» С. Миткалик відзначає, що Україна в певній мірі виконує антикорупційні вимоги ЄС, зокрема, щодо прийняття антикорупційної стратегії, збільшення штату НАБУ та інших антикорупційних органів, винесення вироків у справах по корупцію тощо. Водночас він зазначив, що існує і багато ризиків, пов'язаних зокрема з централізацією влади на тлі відсутності виборів під час воєнного стану та втручанням олігархічних

груп у діяльність державних органів, таких як Нацполіція, ДБР та БЕБ [2].

Складність вирішення проблем, пов'язаних з функціонуванням корупційних процесів, полягає в тому, що корупційне середовище володіє високою здатністю до самоорганізації та стійкого самозбереження. Фундаментальною основою корупції є бажання багатства і влади, яка, в свою чергу, слугує універсальним інструментом збільшення багатства тих, хто володіє цією владою. Саме це робить проблему формування антикорупційної політики надзвичайно актуальною як на національному, так і на глобальному рівнях, спонукає підвищення наукового інтересу до вивчення цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антикорупційна тематика постійно знаходиться у фокусі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених різних наукових напрямків, що обумовлено загостренням корупційної проблеми, пошуками антикорупційних механізмів в системі публічного управління, складністю формування механізмів протидії корупційним практикам. Ними запропоновано нові теоретичні підходи, які дозволяють досліджувати корупцію з різних ракурсів, що не тільки поглиблюють розуміння цього явища, а й створюють основу для пошуку ефективних шляхів зведення до мінімуму корупційних ризиків та їх негативного впливу на процес прийняття управлінських рішень.

Не дивлячись на різноманітні підходи до дослідження корупційних процесів, учені сходяться в тому, що протидія корупції повинна відбуватись на загальнодержавному рівні і не може бути успішно вирішена одноразовими, короткочасними актами. Як свідчить історичний досвід антикорупційної практики, формування ефективної антикорупційної політики повинно носити системний, характер, опиратися на глибоке знання соціальних законів розвитку суспільства, на наукове осмислення фундаментальних процесів, які спричиняють появу таких негативних явищ як корупція.

Питанням боротьби з корупційною складовою тіньових економічних відносин присвячено праці Дж. Джонса, Д. Кауфмана, Ж.-Ж. Лаффона, С. Роуз-Аккерман, Дж. Хеллмана, М. Филпа, В. Танзі, Е. де Сото. Вагомий внесок в аналіз суті корупційних процесів, чинників їх формування, характер їх взаємодії, внесли вітчизняні учені: В. Гладкий, С. Євдокіменко, Л. Зубкова, М. Коник, М. Кравчук, М. Мельник, А. Мовчан, А. Новак та багато інших.

Метою статті є дослідження генези корупції як складного соціально-економічно-

го-явища, визначення концептуальних засад формування публічної антикорупційної політики в Україні.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що проблемі зниження рівня корупції приділяється велика увага в наукових дослідженнях, значна кількість проблемних питань антикорупційної політики не знаходить адекватного вирішення. Багато концептуальних положень при формуванні антикорупційної політики досить часто стають предметом неоднозначного трактування, що значно утруднює реалізацію заходів зниження рівня корупції. Одним з таких питань, на нашу думку, є аналіз сутності корупції та методів боротьби з нею в історичному контексті, їх вплив на особливості підходів до національної антикорупційної політики. Актуальність формування ефективної антикорупційної політики підтверджується результатами соціологічних опитувань населення України. У грудні 2023 року було проведено п'яте національне опитування населення та представників бізнесу щодо комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. За результатами цього опитування у 2023 році корупція піднялась на друге місце серед основних проблем, перелік яких пропонувався респондентам, порівняно із третім місцем у 2022 році. У 2023 корупцію назвали дуже серйозною проблемою 71,6% громадян, що є більшим за аналогічний показник у 2022 році на 7,4 пункти. Таким чином, оцінка серйозності корупції повернулася на рівень 2020–2021 років, після зниження у 2022 році (64,2%). За даними опитування бізнесу, оцінка корупції, як проблеми, також значуще зросла і продовжує посідати друге місце у рейтингу загалом (або перше серед інших проблем, якщо «винести за дужки» збройну агресію Росії). 73,0% опитаних представників бізнесу вважають корупцію дуже серйозною (статистично значуще зростання показника на 17,8 пункти, порівняно з показником 2022 року (55,2%) [3]. При цьому необхідно мати на увазі, що однією з головних цілей функціонування корупції є формування тіньової економіки. Тому зменшення обсягів тіньової економіки є важливим показником ефективності антикорупційної політики [4].

Виклад основного матеріалу. Для формування ефективної антикорупційної політики, перш за все, необхідно визначитися з фундаментальними основами феномену корупції, як важливого негативного чинника соціалізації Homo sapiens. При цьому, корупція не може розглядатися як чужорідний суспільний елемент, а як невід'ємна складова національної соціально-економічної системи, як гальмів-

ний чинник суспільного розвитку. Зменшення впливу цього негативного чинника, як реальної загрози соціального прогресу, повинно стати одним з головних пріоритетів державної політики на шляху здобуття реальної незалежності України як ефективної держави. При цьому, реалізація антикорупційної політики, як частини загальної державотворчої політики, не повинно зводитись лише до руйнації існуючих корупційних схем але одночасно має відбуватись наповнення її прозорими, реальними ринковими та адекватними управлінськими механізмами та інституціями.

Сьогодні ні в кого не викликає сумнів щодо давності корупції як соціального явища – найбільш рання згадка про корупцію датується 24 століттям до н. е. Вважається, що поява корупції збігається в часі з розпадом примітивних родоплемінних об'єднань та формуванням держав Стародавнього світу. Для сучасності таке явище як підкуп виборців вже є звичайним явищем, але і його корені знаходяться у сивій давнині. Масштаби охоплення корупційними підкупам виборців у Стародавньому Римі були настільки широкими, що римляни стали розглядати отримвані ними суми як законну плату [5]. У Стародавньому Римі та Стародавніх Афінах головними формами протидії корупції були передусім суспільний контроль і колективна мораль. Саме в цих стародавніх містах-державах було розроблено перші антикорупційні заходи, вжиття яких спрямовувалося на обмеження можливостей у наданні чиновниками прихованих послуг та здійсненні ними різних махінацій, пов'язаних із зловживанням наданими їм владними повноваженнями [6].

Відомий державний, політичний діяч та полководець, імператор Риму, Ю. Цезар, запровадив досить суворе покарання за підкуп та хабарі посадовцям. Зокрема, він ввів заборону на отримання намісниками в провінціях золотих вінків від їхніх мешканців, постійно висловлював своє невдоволення проявами підлабузництва. Давньокитайський філософ Конфуцій ще у V ст. до н. е. зауважував, що незважаючи на те, що турбота, особливо про свою сім'ю, та доброта є головними чеснотами людини. Разом з тим він застерігав, що надмірне та буквальне дотримання цих чеснот може призводити до зловживань чиновників, оскільки вони, приймаючи рішення, схильні віддавати перевагу своїм сім'ям [7].

Досить образне і влучне визначення корупції подано в трактаті «Артхашастра», який є одним з найважливіших політико-економічних пам'яток Стародавньої Індії (IV ст. до н. е.) і містить важливу інформацію про суспільно-

економічний устрій древньої Індії і систему її державного управління. Обґрунтовуючи закономірність появи корупції автор пише: «Маючи доступ до державних грошей, неможливо скуштувати бодай шматочок царського багатства, так само як неможливо не скуштувати меду чи отрути, що потрапили вам на язик» [8].

Корупція має доволі давні традиції і на українських землях. Зокрема, документальне підтвердження існування корупції можна знайти в руських літописах XIII ст., про корупцію йде мова і в «Конституції Пилипа Орлика»: «... серед таких (людей) виявляється багато нечесних хапуг, а особливо серед слуг, які не мають жодної законної підстави на ту велику кількість, яку, коли міські або сільські урядники відмовляються їм надати, вони вимагають лайливими словами і нагаями та ще й виставляють вимогу, щоб згадані урядники для полегшення повинності умилювали їх піднесеними грішми» [9]. Вважається, що гетьман Мазепа отримав гетьманську булаву за допомогою хабара, якого дав московському воєводі Голіцину. У травні 1686 р. Константинопольський патріарх Діонісій отримав 200 золотих червінців і 120 чорно-лискучих соболів від московського посла за передачу української церкви від юрисдикцію Московського патріархату. Згодом Діонісій був позбавлений патріаршого престолу за цей вчинок, але автономію української церкви так і не повернули [10].

Значну роль у цей період у боротьбі з корупцією відіграло громадянське правосуддя – з XVI до XX ст. в Україні діяли копні суди, судді яких склали присягу, що не будуть «лихоїмствувати» (брати хабарі). В українському суспільстві досить поширеною є думка, що корупція є менталітетом українців. Українськими соціологами проаналізовано ціннісні орієнтації громадян щодо корупції: дві третини опитаних погодилися з тезою, що «хабарництво є невід'ємною частиною українського менталітету» [11]. Водночас. Н. Корчак, вважає, що корупція не є частиною української ментальності чи національною традицією. На її думку, корупція – це штучно створені умови життя для кількох поколінь українців, з ураженням усіх сфер людської діяльності та визнанням корупційної поведінки як правильної» [12].

Як зазначає М. І. Мельник, корупція є соціальним явищем, яке постійно видозмінюється. Вона надзвичайно живуча. Таємниця тривалості «життя» корупції, як, власне, її існування взагалі, поєднує в собі такі складові: *по-перше*, у природі людини, у її, передусім, психологічній та соціальній недосконалості, у її бажанні задовольнити свої потреби за рахунок когось іншого, використовуючи при цьому

владні повноваження; *по-друге*, у соціальній природі держави як публічній надбудові над суспільством, недосконалості держави як суспільної інституції, зрештою – у можливостях скористатися владою на власний розсуд [13].

Боротьбу з корупцією за складністю порівнюють до боротьби з людськими гріхами. Вона, по суті, і є комбінацією таких гріхів як жадібність, заздрість, лінь і невгамовна спрага насолод. Світ влаштований таким чином, що людські гріхи і пороки неможливо знищити. Суспільство і кожна окрема людина може тільки обмежити їх до розумних меж. Мораль, держава, етика, релігія – ті інструменти, за допомогою яких і відбувається це обмеження. Як тільки ці інструменти перестають працювати у суспільстві починають валитися цивілізаційні основи взаємин між громадянами і державою, з'являється небезпека виникнення соціального хаосу. Тому одна з основних задач держави – це стримування пороків власних громадян і не тільки ідеологічними і виховними, а й репресивними методами у рамках закону [14].

В контексті забезпечення національної безпеки найбільшим ризиком для України в умовах сьогодення є втрата державності. За результатами дослідження Центру Разумкова, переважна більшість українців визнала корупцію найбільшою загрозою для національної безпеки України. Саме корупційний фактор лідирує у списку внутрішніх загроз, а також посідає одне з перших місць серед зовнішніх. За результатами дослідження, майже половина опитаних вважають корупцію причиною низької ефективності системи національної оборони [15]. Такий висновок підтверджується і аналізом формування ЗСУ після проголошення незалежності і. В таблиці 1. представлено перші десять країн Європи за кількістю звичайних озброєнь станом на серпень 1996 року.

Аналіз таблиці 1 дозволяє зробити висновок, що на той час Україна, за кількістю звичайних озброєнь, володіла другою після Росії озброєною армією. Україна володіла (і володіє) досить високим рівнем технологічного розвитку, вона була і є спроможною виробляти ракети і бойові і транспортні літаки, сучасні танки тощо. Але сьогодні на фоні бойових дій, в умовах російської агресії виникає питання: Чи могла Україна за роки незалежності до 2014 року створити армію, спроможну дати гідну відсіч будь-якому агресору?». Однозначна відповідь – «спроможна» і одним (але не єдиним) з головних чинників відсутності на початку 2014 року потужної української армії був високий рівень корупції

Таблиця 1

Граничні рівні звичайних озброєнь на серпень 1996р.

Країна	Танки	БТР	Артилерія	Літаки	Вертольоти	Всього озброєнь
Росія	6400	11480	6415	3450	890	28635
Україна	4080	5050	4040	1090	330	14590
Німеччина	4166	3446	2705	900	306	11523
Туреччина	2795	3120	3523	750	43	10231
Франція	1303	3820	1292	800	352	7567
Греція	1735	2534	1878	650	18	6815
Великобританія	1015	3176	636	900	384	6111
Польща	1730	2150	1610	460	130	6080
Болгарія	1475	2000	1750	235	67	5527
Румунія	1375	2100	1475	430	120	5500

як в суспільстві в цілому, так і в армії зокрема. Своїми досить «ефективними» діями корупція переспрямувала творчий потенціал України на збагачення олігархічних кланів, на створення тіньової парадержави.

Саме корупція і парадержава є одними з головних основними інституціональних загроз в Україні на сучасному етапі. Як зазначає З. Варналій, тіньова парадержава включає: ринок адміністративно-господарських рішень; ринок державних посад; неформальну кадрову політику; ринок державних привілеїв; тіньовану виборчу систему; ринок державного захисту прав і свобод громадян; ринок державної освіти і науки; рейдерство тощо [16].

О Бондаренко і В. Миргород визначають головні напрямки впливу корупції на національну безпеку: наступним чином:

1) порушення довіри громадян до урядових структур та правоохоронних органів, що може призвести до втрати легітимності влади та загрози соціальному порядку;

2) порушення законності, бо захищаються лише ті, хто може надати неправомірну вигоду;

3) втрата інвестицій та обмеження розвитку бізнесу, що може призвести до зростання безробіття, недофінансування соціальних програм та загальної економічної нестабільності;

4) втрата боекдатності, розкрадання військової техніки та секретної інформації, що загрожує безпеці країни;

5) втрата довіри міжнародних партнерів або втрата міжнародної підтримки;

6) поглиблення нерівності, незадоволеність та соціальні напруження, що може призвести до загострення політичних конфліктів та соціальної нестабільності [17].

Сьогодні серед більшості спеціалістів і пересічних громадян панує негативна оцінка

антикорупційної політики в Україні. Аналізуючи діяльність правоохоронних органів, відповідальних за зниження рівня корупції в системі державного управління, О. Баганець зазначає що в Україні протягом останніх 6-ти років корупція стала не тільки однією із загроз національній безпеці, але і одночасно однією з ключових найбільш заполітизованих проблем, коли про неї значно більше говорили, ніж її вирішували. На його думку, діяльність держави у сфері протидії корупції була здебільшого імітацією: «Не дивлячись на те, що в Україні за останні 5 років створено цілу низку антикорупційних органів (такої кількості їх немає в жодній країні Європи і світу і навіть чи не єдиний в Європі «антикорупційний суд»), стан боротьби із корупцією і, особливо, у вищих ешелонах влади, за цей час не покращився ні в кількісному вигляді, ні, тим більше, в якісному». Одночасно автор наводить обсяги витрачання державного бюджету на утримання органів правопорядку: МВС, Нацполіції, слідчих підрозділів Державної податкової служби, СБУ та Генеральної прокуратури України в 2019 році – майже 300 млрд. гривень. При цьому, за закінченими кримінальними провадженнями про корупцію слідчими і прокурорами була інкримінована винним матеріальні збитки на суму 51 819 958 603 гривень, з яких реально відшкодовано лише 490 083 322 гривень? [18].

Визнання неефективності державної антикорупційної політики не під силам системі державного управління, оскільки це вирок самим собі. Крім того, те, що корупція в більшості випадків це «привілеія» саме державних органів, саме державні органи формують антикорупційні механізми і інституції для боротьби з корупцією. Саме вони подають звіти про «виконання» ними завдань боротьби з коруп-

цією. Безперечним є те, що жодна влада не відмовиться своєю волею від корупційних відносин у своїй діяльності, якщо на неї не чинитиметься політичний тиск з боку суспільства. Саме тиск на владу може здійснюватися через відповідно організований політичний тиск з боку суспільства.

Для вирішення проблем державного управління сьогодні не вартує видумувати теорії з публічного управління, вияснити що таке «належне врядування», яка відмінність між «управлінням» і адмініструванням» тощо. Перш за все, політику необхідно звернутись «Пораднику правителю» – саме так трактують вищезгаданий трактат «Артхашастра». Більше як чотири тисячі роки тому в цьому пораднику правителю держави зафіксовано основні завдання державного управління.

Основний зміст цього трактату це – вчення про користь, під якою розуміється матеріальна вигода держави і винайдення шляхів цієї вигоди. Матеріали «Порадника» є надзвичайно актуальними для сучасного (особливо вітчизняного) політика. В ньому сформульовано обов'язки лідера, своєрідний «розпорядок восьмигодинного дня» політика». А саме:

– *першу* восьмушку він повинен займатися заходами з безпеки країни, а також її бюджетом;

– *другу* – розглядом конкретних скарг громадян;

– *третю* – вивченням законів своєї країни, суміщаючи це з їжею. (Нічого не змінюється в підмісячному світі. Мабуть, правителі завжди погано знали закони своєї країни. І завжди їх вивчали між ділом, під гарну закуску);

– *четверту* – поточні фінансові й кадрові питання;

– *п'яту* – нарада з радниками;

– *шосту* – продовження нарад і консультацій;

– *сьому* – робота з силовиками з конкретних проблем;

– *восьму* – обговорення геостратегічних і геополітичних аспектів і доктрин [19, 20].

Порівнюючи наведений перелік обов'язків лідера з тенденціями функціонування системи державного управління України в часи формування незалежної української держави, питання формування потужних збройних сил ніколи не стояло на першому місці, хоча ще більше як 2000 років тому індійські мислителі це питання ставили на саме перше місце.

Висновки. Протидія корупції на державному рівні є першочерговою задачею, яка не може бути успішно вирішена одноразовими, короткочасними актами. Вирішення проблеми корупції потребує узгоджених зусиль держави

у багатьох сферах державної політики. Як свідчить історична практика, ця діяльність повинна носити системний, широкомасштабний багаторівневий характер, опиратися на глибоке вивчення соціальних законів розвитку суспільства, наукове осмислення глибинних соціально-економічних процесів. Все це в комплексі повинно стати фундаментальною основою формування публічної політики щодо зниження рівня корупції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Генсек ООН приголомшив трильйонними сумами, які втрачає світова економіка через корупцію. електронний ресурс. URL: <https://tsn.ua/groshi/gensek-oon-prigolomshiv-trilyonnimi-sumami-yaki-vtrachaye-svitova-ekonomika-cherez-korupciyu-1262799.html> (дата звернення: 12.08.2024).

2. Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції. Що це означає? URL: <https://suspilne.media/672666-ukraina-otrimala-36-zi-100-baliv-v-indeksi-spriynatta-korupcii-so-ce-oznacaie/> (дата звернення: 15.08.2024).

3. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. URL: <https://suspilne.media/672666-ukraina-otrimala-36-zi-100-baliv-v-indeksi-spriynatta-korupcii-so-ce-oznacaie/> (дата звернення: 15.08.2024).

4. Варналій З. С. Тіньова економіка в системі інституціональних загроз економічній безпеці України. Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії: матеріали міжвідомчої наук. практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 29–32.

5. Риторика Цицерона. URL: http://pidruchniki.com/18060203/ritorika/ritorika_tsitserona (дата звернення: 17.05.2024).

6. Еволюція явища корупції: історичний ракурс. URL: https://anticorruption-lesson.edera.com/evolucia_yavischa_korupciyu_storychnyu_rakurs (дата звернення: 11.07.2024).

7. Соловійов В. Історична генеза корупції. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nzizvru/2011_5/p8_4.html (дата звернення).

8. Кармазіна М. Артхашастра. *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 4.

9. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції Київ: Т-во «Знання», 1993. 192 с.

10. Безрутченко В. С. Історичний шлях виникнення корупції, різноманітність поглядів на проблему визначення дефініції цього явища. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 18. С. 279–286. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/18text/g18_32.htm (дата звернення: 25.07.2024).

11. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015. Київ: Міжн. ін-т соціології, 2015. URL: https://kiis.com.ua/materials/pr/20161602_corruption/Corruption%20in%20Ukraine%202015%20UKR.pdf (дата звернення: 18.07.2024).

12. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. *Національна оборона*. 2009. № 7. С. 67–72.

13. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії Київ : Атіка, 2001. 304 с.

14. Приходько А.А. Феноменологія корупції в Україні та нормативний аспект. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/fenomenologiya-korupcziji-v-ukrayini-istorychnyj-ta-normatyvnyj-aspekt/> (дата звернення: 14.06.2024).

15. Корупція – найбільша загроза національній безпеці країни (опитування). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27400902.html> (дата звернення: 24.06.2024).

16. Варналій З.С. Інституціональні загрози бізнес адмініструванню в Україні. URL: https://eprints.kname.edu.ua/46005/1/iloverpdf_com-128-129.pdf (дата звернення: 12.07.2024).

17. Бондаренко О. С., Миргород В. В. Корупція та національна безпека: виклики та шляхи реформ. *Академічні візії*, (28). 2024. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/899> (дата звернення: 12.07.2024).

18. Баганець О. В. Реальний стан протидії корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 28–31.

19. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х т. Т. 1. Київ : Либідь, 1995. 672 с.

20. Історія економічних вчень: Навчальний посібник. За ред. В.В. Кириленка. Тернопіль: 233 с. URL: https://library.wunu.edu.ua/files/EVD/istoriya_econ_vthen_kyrylenko.pdf (дата звернення: 25.05.2024).